

javítást czélzó javaslatok mellett egyszerűen elhaladni nem szabad.

Akadhat, a ki Schneller pædagogiai nézeteit olyan idealisoknak gondolja, a milyenek a mai kor uralkodó áramlataiban nem igen terjedhetnek el. A személyiségnek ez a pædagogikája valóban idealis állapotokat létesíthetne, ez igaz; benne van azonban a megvalósulás csirája is, mert tudományos megállapítása közben a szerző szeme az emberiség életén volt s épen ennek a fejlődéséből alakult ez a pædagogika. Bizunk a benne élő szellem érvényesülésében; óhajtjuk, hogy ez a kötet a benne levő eszméket elterjeszse, azok megszívlelést, valósulást érjenek. A szerző személyisége e művéből élénk álló alakjában nem maradhat hatástalan. Maga mondja előszavában, hogy a felismert hivatás betöltésével járó boldogságon felül abban a szerencsében részesül, hogy számos hallgatójának a lelke szívesen és bizalmasan részt vesz a hivatás teljesítésével járó felemelő érzelmében. Eötvös — a kit Schneller oly nagyra tart — eszméi győzedelmét óhajtotta emlékjelélül; a magyar tanárok kolozsvári nevelőjének azt kívánjuk, hogy addig is, míg eszméi diadalra juthatnak, sok része legyen ilyen benső, igazi sikerekben.

r.

Báró Eötvös József összes munkái. I—V. kötet. Sajtó alá rendezte *Vojnovich Géza dr.* Budapest, 1901. Révai testvérek kiadása. Az öt kötet ára füzve 20, kötve 26 K.

Eötvös József összes műveiből megjelent az első sorozat. Hogyan keletkezett ez a kiadás, kinek köszönheti az irodalom, hogy együtt birjuk annak a nagy magyar férfinak a műveit, a ki nagy volt mint államférfiú és költő, nagy mint philosophus és pædagogus, arról ezen a helyen fölösleges szólni. Ha mindenki megfedelkednék Eötvösről, nekünk, az ifjuság nevelőinek, meg kellene őrizni emlékét; ha elborítaná az idő árja a nagy férfiú nemeslelkű fiának önzetlen áldozatkészségét, melylyel Eötvös műveinek tulajdonjogáról lemondott a «Tanítók háza» javára, mi, a kik ennek a tettnek gyümölcseit élvezzük, még akkor is áldva emlékeznénk meg nagy lelkéről. De a «pater et iuvenis patre dignus» emléke élni fog az egész magyarság szívében!

Forduljunk tehát egyenesen magukhoz a munkákhoz, az

előttünk álló öt kötethez. A kiadás a regényekkel indult meg, mint Eötvös legáltalánosabb hatású műveivel, ezekkel szerezte népszerűségét s regényei révén ismerik ma is legjobban. Négy nagy regénye közül az első három talált helyet e sorozatban. A karthausi (I.), A falú jegyzője (II—III.) és Magyarország 1514-ben (IV—V.), három egymástól tárgykörben, fölfogásban, hangulatban nagyon eltérő mű, melyekre csak a bennük megnyilatkozó egységes tendencia nyomja rá Eötvös írói egyéniségének bélyegét. Ismerjük ezt a czélt, hiszen Eötvös mindig hirdette: a regény pusztá játékká, «időtöltéssé» aljasul, ha az író a művészi és erkölcsi föladatokat szem elől téveszti. A regény tehát nemcsak gyönyörködtetni van hivatva, nem csak arra szolgál, hogy az olvasó érdeklődő képzeletének anyagot nyújtson, hanem komoly, erkölcsi hatásra kell törekednie, eszméket kell ébresztenie, hogy az olvasók szívét ez eszmékkel megillessen, nemes érzelmek sorát indítsa meg, vagy egyenesen tette ösztönözze.

Nem a romantikusok követelése, a «l' art pour l' art» hangzik felénk regényeiből, hanem Rousseau-nak s a XVIII. század sentimentalis regényirodalmának jelszava, az ethikai momentum kiemelése: a költészet magasabb eszmék szolgálatában áll, arra való, hogy nemes törekvéseket valósítson meg. Eötvös, a ki mint gyakorlati államférfiú sokat megőrzött a theoretikus álmodozó költői lelkéből, mint költő is összeolvasztja az emberi természetnek azt a kettős megnyilatkozását. A *Karthausi* világfájdalmas, érzélgős történet, mely francia környezetben mutatja be egy szív vergődését, tiltakozó szózat a civilisatio tulságai ellen s a «revenons à la nature» egy költői szózata — nem *pusztán* ez, nem is *első sorban*, de *ez is*. — A *falú jegyzője* a megyei életből vett színjáték, a melyet mesterségesen összeállított színpadon játszanak el: minden szereplőre külön-külön vettet fényt, hogy annál élesebben lássuk; s nem törődik azzal, hogy éppen ez által lesz a bemutatott kép valószerűtlen — nem *egy* fényforrás világítja meg őket — és elmarad ennek folytán a fény és árnyék igaz játéka; ezt a költő jól tudja, de így akarta, mert a regény az æszthetikai határon kívül társadalmi, politikai, erkölcsi czélzatot szolgál: izgatás, szívet-lelket megragadó izgatás a megyei rendszer ellen. *Magyarország 1514-ben* egy szakasz a nemzet történetéből, hanem nem egyszerű körkép, megint több, mélyebb annál. Kétszeresen. Itt már kettős a tendencia. Az 1514-iki parasztlázadás az ő szemében tanulságul szolgál a

jelennek, hogy a kor égető kérdéseit el kell intézni, mert ha elodázzák a feleletet, ép oly nyomorúságba döntik az országot, mint 1514-ben — ne felejtjük el, hogy a regény 1847-ben jelent meg, a jobbagység fölszabadítása előtt. De van más célja is: népszerűsíteni a történelmet.* Mintha csak Taine szavát hallanók, a ki a művészet céljául azt tűzte ki, hogy a közönség számára hozzáférhetővé tegye a tudományt.

Nem célunk Eötvös költészetét méltányolni, ezt az egy szempontot is csak azért emeltük ki, hogy rámutassunk, milyen mély ethikai tartalma van szépirodalmi munkásságának. Épen ez az ethikai alap meg a morális és pedagógiai célzat teszi Eötvöst első sorban az iskola költőjévé, ez adja könyveit első sorban a nevelők és tanulók kezébe.

Ezen a helyen nem is annyira az öt kötet tartalmáról, mint inkább a formájáról kell beszámolnom, nem Eötvöst, hanem a Révai testvérek kiadásában megjelent Eötvöst kell ajánlanom. Jó lélekkel tehetem. Végleges, teljes, kritikai kiadást kaptunk, mely minden változtatás, javítás nélkül úgy közli a szöveget, mintha az író maga ügyelt volna föl a kiadásra. A kiadó, *Voinovich Géza dr.* minden munkát jegyzetekkel kísér, a melyek a regények megszületésének körülményeit, az őket magyarázó korviszonyokat és politikai állapotokat világítják meg, hogy a regények megértését megkönnyítsék az olvasó közönségnek. Minden kötet végén bibliographiai adatok találhatók, szintén a kiadó tollából, melyek az egykorú bírálatokat, a kiadásokat és fordításokat említik meg. A kiadótársulat kissé mostohán bánt e jegyzetekkel; azt tartom, az olvasó közönség csak nyert volna, ha részletesebb útbaigazítást kap³s Voinovich, a ki a szűkszavú tájékoztatókat olyan ügyesen szerkesztette meg, könnyebben írt volna hosszúakat, kimerítőket. Így is becsesek a jegyzetek, de a míg a XX. kötet meg nem jelenik, mely majd életrajzot és teljes bibliographiát hoz, lesznek olyan olvasók, kik örömmel vették volna, ha egy-két levéllel megtoldotta volna.

A kiadás már a könyvek alakjával is sejtetni akarja hatalmas tartalmukat: nagy, szinte szokatlan nyolczadrét, a melyet eddig inkább csak tudományos könyvekre szerettek használni. Az erős, simitatlan papiros kiméli a szemet, a tiszta, finom, sötét betűk

* Maga Eötvös künöndja regénye előszavában, Összes művei 1. I. 1.

pedig nemcsak formailag teszik kedvessé, hanem könnyen olvashatóvá is. Csak a címlappal nem tudok megbarátkozni. Nem a diszító virágnak szecessziós vonalaira célzok, hanem a kétszintű, fekete-vörös nyomásra. Lehet, hogy csak a szokatlansága bánt, de inkább hiszem, hogy nem elég komoly a kettős szín Eötvöshöz, annál kevésbé, mert csak a címlapon fordulván elő, ok nélkül támaszt ellentétet az első két lap és a többi között. Azután eddigelé csak egyféle könyvben szoktuk meg a fekete-vörös szintársulást, olyan fajta könyvben, melyet Petőfi a gazhoz hasonlított: a kalendáriomban. Ha komolyabb kifogást tehettem volna, azzal állottam volna elő, ez természetesen csak egészen jelentéktelen megjegyzés, hozzá még teljesen subiectiv is.

Megérdemli ez az új kiadás már a formája miatt is — a tartalom Eötvösnél nem kerül szóba — hogy minél teljesebben szét-hordja a vásárló közönség. Szívből kívánjuk az Eötvös-alapnak, a melyet a tulajdonjog illet, a nagy hazafiú szellemének, a melynek dicsőségét hirdetik e művek s végül Eötvös Loránd bárónak, a nagylelkű adományozónak.

CSÁSZÁR ELEMÉR.

Lőte József dr. *Megjegyzések a középiskolai oktatásra.* A kolozsvári egyetem évmegnyitó ünnepén tartott rectori beszédből. Kolozsvár. Szerző sajátja (Stein J. nyomdája), 1902. 28. l. Ára 40 fillér.

El 28 lapon szerző elítéli egész középiskolai oktatásunkat rendszeről-módszerestől együtt s egészen új rendszert ajánl helyébe. Azt a sok nehéz és súlyos kérdést, a mely a pædagogusoknak annyi fejtörést okoz, a mire annyi tanulmányt fordítanak, mind megéri s rövidesen el is intézi. Elintézi «megjegyzések» alakjában, híven az értekezés címéhez. Megjegyzéseinek támasztéka részben a saját — nagyon hiányos — inductiója, részben másoktól vett idézetek. Világosabbá nem teszi a dolgot, de annyi jelentősége mindenesetre megvan, mint egy nagyműveltségű érdeklődő szavzatának.

Kiindulási pontja az egyetemi hallgatónak általa tapasztalt kevés latin nyelvbéli tudománya. Az eredménytelenség okát a gymnasium tulzó grammatizáló módszerében látja, a helyett többet akar olvasatni, hogy a tanuló nyelvérzékre tegyen szert s érezni kezdje az író. Ezek sokszor konstatált dolgok, és semmi sem bizonyosabb, mint hogy a tulzó grammatizálás hiba, épen úgy, mint minden más tulzás, a mint hogy mézből sem jó a sok. De a tulzó grammatizálás és a grammatika száműzése között még igen sok fokozat van és az a nyelvtanulás, a mely nélkülözi a gramma-